

België-Belgique
P.B.
3300 Tienen1
2/3954

***Tijdschrift voor
Heemkunde
Folklore
Oudheidkunde***

Alpaidis

Inhoud:

Editoriaal

Bij wijze van nieuwjaarsgroet

De Hoegaardse palmprocessie...wekerende inspiratiebron

Pastoor J. Vander Velpen (1905-88)

Hoegaarden in de 16de eeuw: Keizer Karel of Goropius Becanus

Het boek van 2006: De palmezelprocessie: een (on)bekend West-Europees fenomeen?

Treinlijnen 142 en 147 of "Het kruis van Haspengouw"

Anno XLI nr 162 1/2006
driemaandelijks maart, april, mei

Afgiftekantoor 3300 Tienen 1

Ver. uitg. E. Grooten, Residentie Beatrijs 169, 3300 Tienen

Editoriaal

Bij dit eerste nummer van onze 41ste jaargang bieden wij al onze lezers onze beste wensen aan voor 2006 met een prent uit de 15de eeuw en een aanbeveling uit de 18de eeuw.

Op heemkundig vlak gaan wij verder met onze nieuwe look van Alpaïdis en Familieschoon. Nieuw is dat wij gaan proberen om de inhoud van ons algemeen heemkundig tijdschrift Alpaïdis en de inhoud van ons typisch genealogisch tijdschrift op mekaar af te stemmen. Het meer algemene historische, folkloristische en plaatselijke heemkundige verleden dat behandeld wordt in ons ene tijdschrift zal in dezelfde periode op meer plaatselijk genealogisch vlak uitgespit worden. De adepten van de familiegeschiedenis zullen voortaan de algemene informatie om hun stambomen en familierelaties te kleuren kunnen vinden in Alpaïdis, terwijl omgekeerd al wie zich aan zijn Hoegaardse voorouders interesseert zich zal kunnen terugvinden in de genealogische fragmenten en familiale relaties die gepubliceerd worden in Familieschoon.

Voor dit nummer betekent dit dat de artikels over de palmprocessie en over Hoegaarden (in de 16de eeuw), naar aanleiding van de grote tentoonstelling en het boek dat onze gemeente plant voor april 2006, algemene plaatselijke geschiedenis bevat en Familieschoon ingaat op de toonaangevende families van toen in de Vrijheid Hoegaarden. Zo ook doen wij voor het artikel over J. Vander Velpen (Hoegaarden 1905-Diest 1988), de man die in de 20ste eeuw de plaatselijke geschiedenis grondig heeft gepubliceerd en uitgegeven en door zijn bijdragen ook sterke impulsen heeft gegeven voor de werking van onze heemkundige kring.

Langs deze weg hopen wij dat onze leden het nut zullen inzien om een abonnement te nemen op de twee tijdschriften. Het kan aan een zeer voordelige prijs omdat al de medewerkers hun werk en hun bijdragen onbezoldigd ten dienste stellen van onze plaatselijke geschiedenis en van onze Hoegaardse families. Op de laatste pagina kunnen de te bekomen publikaties en de abonnementsvoorwaarden nagelezen worden.

De eerstvolgende brochure die zal verschijnen is een beredeneerde inhoudstafel van al de ooit verschenen nummers van ons heemkundig tijdschrift. Zo zal iedereen, ook wie nu pas interesse krijgt voor de geschiedenis van Hoegaarden, zich een idee kunnen vormen van wat al is gepresteerd, welke waarde het heeft en wat nog zeer duister is.

Vestigen wij er ook de aandacht op dat de restauratie van de kapel van het klooster de eindfase heeft bereikt. Ook hier wachten een feestelijke heropening, geleide bezoeken en animatie. De kerk van Hoegaarden is een uniek voorbeeld van rococo-kerk in onze streken, de kapel van het klooster heeft dezelfde status voor een kapel. Het betekent op cultureel vlak een enorme verrijking voor onze gemeente. Naast het artikel dat in vorig nummer van Alpaïdis verscheen over de site van Mariadal, zullen wij ook een uitgebreide brochure wijden aan deze Sint Rochuskapel uit de 2de helft van de 18de eeuw.

Vermits april in het teken staat van de palmprocessietraditie en vanaf de maand mei het klooster in de kijker zal staan rest er alleen nog te herinneren aan de nacht van de geschiedenis, ingericht door het Davidsfonds en die zal doorgaan met een geleide dorpswandeling op dinsdag 21 maart. Inschrijven voor deze wandeling tot uiterlijk 16 maart bij Jean Pierre Dendooven, 016/76.69.89 of dendooven@freegates.be (5 euro, 3euro voor Davidsfondsleden, drankje inbegrepen). In de lente zal alleszins de culturele zon schijnen te Hoegaarden.

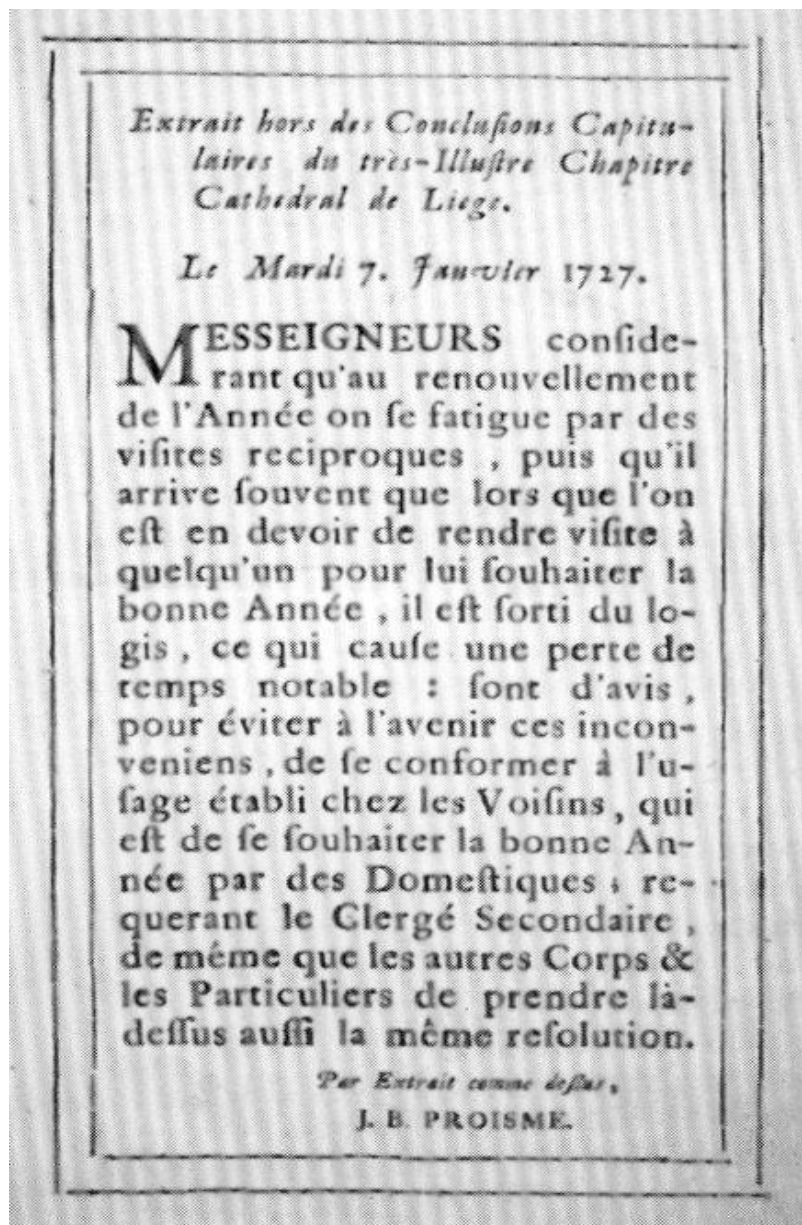
Nieuwjaar wensen, last of lust?

Nieuwjaar kan mooi en uit het diepst van het hart gewenst aan de medemens, getuige onderstaande prent. Een mooie prent en een heerlijke tekst maken van de nieuwjaarswens een lust voor oog en hart!

Ik kom van Alexandrië naar jou gevaren
 En breng een overvloedig jaar dat ik niet wil voor mij houden
 Maar aan jou wil geven voor wat centjes
 Als je God maar eert ben ik al tevreden
 Op de banderol: Rijf de zeilen, wij zijn aan land en wij brengen overvloedig goede dingen

En als je geen tijd wilt of wenst te maken om een voorspoedig jaar te gaan wensen, stuur dan een ondergeschikte (Luik, 1727); is weerkerende verplichting wordt gemakkelijk een last!

Besluit genomen in de Kapittelvergadering van het Luikse kapittel:

“Gezien het wederzijds gaan nieuwjaar wensen een afmattende gebeurtenis is en dikwijls diegene die we juist willen bezoeken op die moment niet thuis is, menen wij dit ongemak te kunnen verhelpen door wat onze Buren (buurlanden) al geredelijk doen, laat je knechten die taak klussen; wij raden ook de lagere clerus (de kanunniken waren van adel, de gewone geestelijken niet, het was de zgn. clergé secondaire) aan en de andere waardigheidsbekleders en particulieren om voortaan evenzo te handelen.” (vrije vertaling van de gedrukte tekst)

De Hoegaardse palmprocessie blijft door haar enig schouwspel en door gebrek aan bronnenmateriaal een weerkerende inspiratiebron.

(Maurice Dodion)

In het jaar 1631 kreeg het *Genootschap van de XII Apostelen* van Hoegaarden haar nieuwe statuten. Dat is zowat het enige oude jaartal waarvan wij zeker zijn als we het hebben over de Hoegaardse palmzondagtraditie. Dat het houten beeld van Christus, gezeten op een ezelin, wordt gedateerd rond 1520 (conservator J. Crab van het stedelijke museum Leuven, bij de restauratie van 1980) is dan nog een tweede tijdsbenadering.

De palmprocessie is alleszins een middeleeuws gebruik dat te Hoegaarden, Tienen, Zoutleeuw, en vele andere plaatsen op Palmzondag deel uitmaakte van de liturgische viering, en het Genootschap van de XII Apostelen is ouder dan de 17de eeuw, toen zij hernieuwde statuten aannam.

Omdat tijdens de maand april de palmprocessie nog eens met een tentoonstelling en een boek door de gemeente in de kijker wordt gezet, willen wij ons hoofdartikel wijden aan deze prachtige traditie (1).

Kerkelijk liturgische kijk op het gebeuren rond Palmzondag

De ontkerkelijking van onze mensen is nu een feit waar niet naast kan gekeken (de redenen zijn geen onderwerp voor dit artikel). Al bij het begin van de 20ste eeuw gingen er binnen de kerk stemmen op om de liturgische plechtigheden, de misvieringen bv., dichter bij de bevolking te brengen. Velen beseften dat de ondoorzichtige Latijnse woorden en handelingen in de kerk boven de hoofden van de gelovigen verloren gingen en dat dat vroeg of laat zou bijdragen tot een zich afkeren van die kerk. Zo begon de kerk na de eerste wereldoorlog met pogingen om het gebeuren in de kerk toegankelijker te maken voor de gewone gelovigen door de plechtigheden beter uit te leggen. De uitleg die volgt is een voorbeeld van deze pogingen. In hoeverre de gewone gelovigen daar ooit gevoelig voor zijn geweest is ook weer een andere vraag.

Palmzondag is een dag waarop de liturgie gemakkelijk tot de menigte spreekt. Het is een eigenaardige mengeling van feestvreugde en van rouw- en boetededachte. Wij voelen hier in de liturgie direct hoe het leven van Christus als het ware opnieuw geleefd wordt. Zijn triomfantelijke intocht in Jeruzalem moet ook een dag van tegenstelling zijn geweest: over al dat Hosanna gejuich van de massa en van de palmen, lag voor Christus toch reeds de schrijnende weemoed om de ondergang van datzelfde volk, dat straks zijn Messias zou verwerpen. Vandaar op deze dag naast het jubelende van de palm, het passieverhaal.

De liturgie van deze dag kan in drie delen gesplitst: palmwijding, palmprocessie en misviering. De drie delen die nu helemaal bij mekaar aansluiten zijn in verschillende tijden en op verschillende plaatsen ontstaan en ontwikkeld.

De palmprocessie is in Jeruzalem al een gebruik in de 4de eeuw. De gelovigen komen op het vastgestelde uur naar de kerk en wanneer de bisschop heeft plaatsgenomen beginnen een aantal gezangen en gebeden. Om drie uur gaan ze zingend naar de kerk die gebouwd is op de Olijfberg (waar Christus opsteeg naar de hemel) en rond 5 uur wordt het verhaal gelezen van de intrede in Jeruzalem. Daarna gaan allen naar de stad in processie en al de kinderen hebben een palmtak (of olijfboomtak) in de hand, ook de kleine kinderen die op de arm worden gedragen. De bisschop verbeeldt Christus en iedereen gaat te voet, ook de rijken. In Jeruzalem gaan ze naar de Verrijzeniskerk, waar de plechtigheid eindigt met de Kruisverering.

De palmprocessie was dus een middaggebeurtenis die los stond van de misviering. In de middeleeuwen komt ook in het Westen de palmprocessie in gebruik, maar aangepast aan plaatselijke situaties en noden. Opmerkelijk is dat niet overal deze optocht werd gehouden, maar voorbehouden bleef aan de hoofdkerk van elke stad. Op een aantal plaatsen werd de bisschop, als plaatsvervanger van Christus, naar de stad begeleid door de gelovigen, gezeten op een ezel. Hier en daar werd een beeld of een schilderij van Christus vastgemaakt op een ezel en in plechtige optocht naar de stad gevoerd.

Waarom te Hoegaarden en wanneer er ontstaan? Open vraag op dit ogenblik. Alleszins was Hoegaarden een belangrijk centrum tot het einde van de 10de eeuw en ook zeker nog vier eeuwen later werd Hoegaarden normaal vermeld als “stad”. De kapittelstichting eind 10de eeuw en de connectie met Keulen maakte dat ook de parochiële situatie buitengewoon was. De parochieherder werd tot in de 16de eeuw niet aangeduid door de Luikse prinsbisschop (die wel het wereldlijk hoofd was van Hoegaarden), maar was een der kanunniken! Deze heren waren van adel en zeker niet pertinent te Hoegaarden. Ze combineerden meerdere kanunnikaten en lieten zich vervangen. Zou de zorg voor de gelovigen ook aan een vertegenwoordiger uitbesteed geweest zijn en de pastoor-kanunnik misschien alleen naar Hoegaarden gekomen zijn voor de goede week die begint met Palmzondag en eindigt met de Verrijzenis van Christus op Paaszaterdag? De eeuwenoude palmprocessie van Hoegaarden en het apostelengenootschap zijn dan niet alleen de historisch-kerkelijke gebeurtenis op Palmzondag, maar tegelijk de jaarlijkse inhaling van de titeldragende pastoor-kanunnik. De pastoor van Hoegaarden was en is nog altijd de proost van het *Genootschap der Apostelen*. Tot aan de herinrichting van onze bisdommen in 1559 was Hoegaarden op kerkelijk gebied afhankelijk van het domkapittel van Keulen, wat een zeer uitzonderlijke situatie was. Vanaf dan kwamen wij voor een aantal geestelijke zaken onder het bisdom Luik, en werden de pastoors door Luik benoemd (vanaf 1640 tot 1840 uitsluitend Hoegaardiërs (vergelijk met het wereldlijk beleid, waar de Sweertsen ook een monopolie op verwerven!)

De palmwijding van de ‘pallemaai’, de op stokken gebonden takken van de palmboom (1946)
Het einde van de omgang, Christus komt aan de gesloten kerkdeur (1946)

De palmwijding is een Gallisch element in het gebeuren rond Palmzondag.

Eerst werd er waarschijnlijk uitsluitend een zegen uitgesproken over het volk, dat de palm droeg, maar later wilde men de palm als een aandenken en een sacramentale mee naar huis nemen. Zo ontstonden de verschillende gebeden, die tot nu uitgesproken worden bij het wijden van de palmtakken.

Dat wij hierin een kerstening moeten zien van oude heidense gebruiken, die aan de takken van sommige bomen een zekere bezwerende kracht toeschreven, is vrijwel zeker. Maar ook is het zo dat de palmtakken die in processie ter ere van de Heiland worden megedragen, nu door het gebed en de wijding van de Kerk een heel speciale waarde voor de gelovigen krijgen.

Zoals de palmprocessie geen uiterlijke formaliteit is, zijn ook de palmtakjes die we mee naar huis nemen geen mascotten of andere vormen van bijgeloof. Het is een hulde aan de Schepper en de palm bewaren we niet alleen als een schone herinnering, maar als een sprekend symbool van het mysterie Gods. Zij zijn een teken van de overwinning van het kruis op de dood; de palmtakken zijn een symbool van de geestelijke zalving met genade en barmhartigheid, die wij door de kruisdood van Christus zullen ontvangen.

In de middeleeuwen trok de processie buiten de stad, waarna de stadspoorten gesloten werden. Het volk en de priesters kunnen niet meer binnen. De poorten van de hemel zijn gesloten: de mens kan zijn eeuwige bestemming niet bereiken. Maar dan komt Christus als middelaar en met zijn kruis stoot Hij de poort van de hemel open.

In Hoegaarden, dat het steeds zonder stadsmuren heeft moeten stellen, staat de processie, na de ommegang, stil voor de gesloten kerkdeur. Met het processiekruis wordt driemaal op de deur geklopt en deze opent zich. De deur van de hemel (kerk) is voor ons geopend door de kracht van het kruis(zoals Christus door zijn kruisdood de poort van de hemel terug heeft geopend).

Het palmboompje (Buxus sempervirens, buksboom, pallega, palma, heggepalm...)

Pallegaai

Tak of takken van de buksboom of heester die de kinderen in de palmprocessie te Hoegaarden, los of gebonden op een al dan niet met zilverpapier versierde stok, meedragen en na de wijding –liefst na de hoogmis- van huis tot huis aanbieden tegen een geldelijke beloning (U Van der Molen, De dialecten van de gemeente Hoegaarden en van haar gehuchten en deelgemeenten, 1981)

Symboliseert het eeuwige leven (zoals vele groenblijvende planten) zowel bij de oude Grieken en Romeinen als bij de Galliërs. Is ook het zinnebeeld van de levenscyclus: liefde, vruchtbaarheid en dood (Aphrodite/Venus, Cybele en Hades).

Vanuit voorgaande optiek is de palm een christelijk eeuwigheidssymbool geworden, dat duidt op de komende verrijzenis van Christus, net zoals de ontlukende lente opnieuw vruchtbaarheid brengt.

Omdat de blaadjes altijd groen zijn is het ook een symbool van de genade, omdat het gewijde palmtakje Gods zegen in huis haalt.

In de iconografie staat het palmboompje voor standvastigheid en volharding, omwille van het harde en fijne hout.

De magische krachten toegeschreven aan het palmboompje interesseerden het volk veel meer. In het dagelijkse leven, zowel in stad als op de buiten zijn de voorbeelden legio. Palmtakjes werden vastgemaakt of gestoken achter de oogkleppen van koetspaarden, het roer van boten, de muur van veestallen, de kanariekooi, het kruisje en de wijwatervaten in de huizen. Om kinderen vlug te laten stappen werden ze mee naar de palmprocessie genomen. Een kruisje uit gewijde palm gemaakt beschermde tegen een plotse dood.

De struik was dus te vinden in de wijngaard en de boomgaard, de boerentuin en het park. Gewijde takjes werden op de vier hoeken van het bezaaide land geplant om de komende oogst te verzekeren.

Onze verre voorouders hadden ontstellend weinig comfort. Maar een onvervangbaar dagelijks gebruiksvoorwerp was de lepel. Die werd gemakkelijk meegenomen, zoals velen ook een of ander soort mes meenamen. Een mes kon voor veel zaken nuttig zijn en een lepel was noodzakelijk als men ergens kon mee profiteren van een maaltijd. De enige vereiste op dat moment was eetgerief, dus een lepel hebben (vorken zijn pas aan de vorstenhoven courant vanaf de 17de eeuw). Op een boerentaferel van Pieter Breugel (16de eeuw) lopen heel wat volkse figuren rond met een lepel door hun hoofddeksel gestoken. Heel wat lepels werden gesneden uit palm, om de boze geesten op afstand te houden.

Een gewijd palmtakje in huis is een duidelijke navolging van de heidense praktijk om de duivel te weren. Lavendelzakjes in de kleerkast en gedroogde kruiden als versiering aan vensters en deuren dienden trouwens oorspronkelijk ook om het kwaad te weren!

Om de bliksem weg te houden was ook weer het palmtakje een geschikte middel.

Als iemand op sterven ligt (lag?) is er naast het bed een beker wijwater met een palmtakje.

Als geluksplant, in de magische geneeskunde en in de kruidengeneeskunde heeft het palmboompje tot het begin van de 20ste eeuw heel wat dienst gedaan. Terecht? Nogal twijfelachtig. Alle delen van de plant bevatten alkaloiden die zeer ernstige vergiften kunnen veroorzaken bij mens en dier. Omdat de dosis gifstof variabel is en dus onvoorspelbaar mag palm in geen geval gebruikt worden als geneeskruid!

De hoogmis van Palmzondag: het lijdensverhaal van Christus

Mijn God, mijn God, zie op mij neer;
 Waarom hebt Gij mij verlaten?
 Waarom houdt Gij U ver van mijn hulp,
 Ver van mijn jammerklachten, mijn God?
 Ik roep overdag, Gij antwoordt niet;
 Des nachts, maar ik vind geen rust...

Heel de mis draagt het stempel en de gedachte van het lijden van Jesus. De figuur van de lijdende Messias wordt met de treffendste teksten uit de heilige Schrift getekend: "Want hoewel Hij Gods gestalte bezat en Zijn gelijkheid met God geen roef behoefde te achten, heeft Hij toch er Zich van ontdaan door de gestalte aan te nemen van een slaaf en gelijk te worden aan de mensen. En toen Hij uiterlijk als een mens werd bevonden, heeft Hij zich nog vernederd door gehoorzaam te worden tot de dood, ja tot de dood van het kruis"

En dan wordt het lijdensverhaal van Jezus volgens Mattheus gelezen (gereciteerd) door drie stemmen. Een stem brengt de tekst van het verhaal, de tweede reciteert de woorden van Christus en de derde stem brengt de woorden van de apostelen, van de Joden en van de andere personen die in het lijdensverhaal voorkomen zoals Pilatus. De gewoonte om het passieverhaal door drie personen te doen zingen dateert van de middeleeuwen.

Op palmzondag wordt de passie van Mattheus gelezen, op dinsdag en woensdag die van Marcus en Lucas. Het lijdensverhaal volgens Johannes wordt gebracht op Goede Vrijdag.

Op het ogenblik dat men het passieverhaal begint verlaten de apostelen hun plaats rond het Christusbeeld en zij trekken zich terug in de sacristie voor de deur van het verhaal. Toen Christus in de Hof van Olijven vroeg aan zijn apostelen om samen met Hem te waken en te bidden in deze pijnlijke uren, waren ze in slaap gevallen. Het is dus uit schaamte, omdat ze Hem toen ook in de steek lieten.

GENOOTSCHAP DER APOSTELN
 =====
 Gesticht te Hougaerde
 in het Jaar 1631.
 =====

Geachte Medebroeder,

Ik heb het genoegen U uit te noodigen voor de
 Vergadering in het lokaal, toekomenden Zondag om uur.
 Palmwijding te uur.

Algemeene Communie, toekomenden Zondag onder de H.M.
 van uur.

Processie na de Hoogmis

DE MOMBAER.-

Vanaf 1933 nam het Genootschap der Apostelen zijn lokaal bij Emiel Stockmans in de Nieuwstraat (E. Ourystraat), vader van discipel Felix; omdat ze dit nogal ver van de kerk vonden besloten de apostelen voortaan het beeld de zaterdag op te tuigen in de pastorie en zich ook daar aan te kleden op zondag en van daaruit naar de kerk te vertrekken (2)

Koerswijziging lokt meer volk

Duizenden bedevaarders namen op Palmzondag in Hoegaarden deel aan de 374ste Palmprocessie. Pastor Liesbeth Goris had het goed bekeken. Waar vorige jaren nagenoeg niemand de hoogmis nog bijwoonde na de processie was het dit jaar anders. Eerst de mis, dan de processie. De kerk stak stampvol. De traditie is in ere hersteld.

door Achiel BAEKEN

Het christelijke karakter kreeg weer de bovenhand. De palmwijdiging vond plaats na de hoogmis en dan vertrok de processie. Vorige jaren volgde de mis pas na de processie, maar dan waren de kinderen al lang de straat op om huis aan huis te gaan aanbellen om gewijde palmtakjes te verkopen. Huismoeders trokken na de processie huiswaarts voor de bereiding van het middagmaal en in de kerk zat bijna niemand meer.

Ondanks de gure voorjaarswind trokken duizenden met de processie mee rond door het dorp. Het „Lauda Jeruzalem” weerklonk ten teken van de intrede van Christus in de stad. Dat gebeurde op een ezel. „Hij deed dat niet uit nederigheid”, weet Willem Loosen, de naar Leuven uitgeweken Hoegaardier die in 1981 meewerkte aan de viering van het 350-jarig bestaan van het apostelengenootschap. „Er slopen cultuurhistorische on-

nauwkeurigheden in de berichtgeving over de processie. In Christus' tijd was de ezel het gewone lastdier in Palestina. Paarden kenden men daar toen nog niet.”

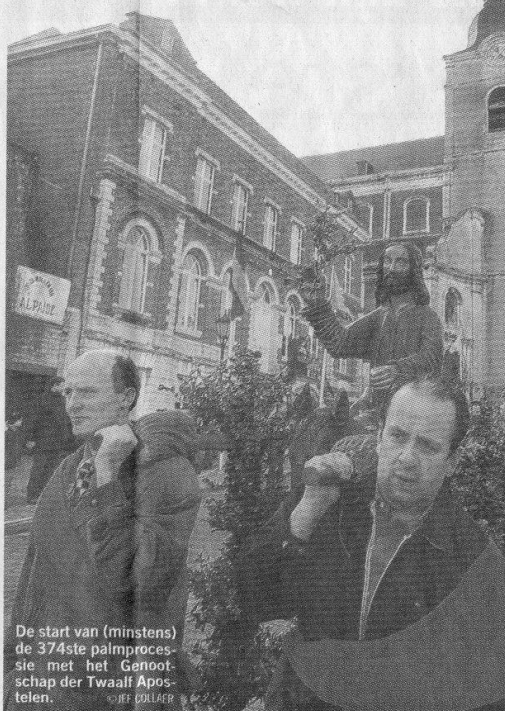
Het apostelengenootschap bestond al in 1631. De discipelen dragen de houten palmezel rond in de processie. „Een ezel, die geen kunstwerk is,” gelooft Loosen. „Hij is te ruw afgewerkt. Een gewone schrijnwerker beeldhouwde hem. Geen kunstenaar.”

Ook een ommegang in Tienen

Ook in de Sint-Germinusparochie in Tienen trok de palmprocessie uit. Er is ook daar een confrérie van apostelen, die de palmezel ronddraagt. Sinds 1997 gebeurt dat opnieuw. In 1861 was men ermee gestopt. Tienen bouwt weer aan een traditie met palmbroodjes en palm voor de bedevaarders. Palmprocessies waren er in de zestiende eeuw ook in Zoutleeuw, Diest en Leuven, maar ze raakten vergeten. In Hoegaarden hield de traditie stand. In Tienen herleeft ze. (BE)

Hoegaarden vernieuwt 374ste palmzondagprocessie

De start van (minstens) de 374ste palmprocessie met het Genootschap der Twaalf Apostelen.

Eertijds werd er, zoals wij hoger aantoonen een onderscheid gemaakt tussen de verschillende delen van de palmzondagliturgie. In de Hoegaardse palmplechtigheid werd vanaf 2004 terug een onderscheid gemaakt tussen de verschillende delen van de plechtigheid. Het resultaat van deze “heraanpassing” aan de oudste traditie staat verwoord in het krantenverslag over de processie van 2004. Merkwaardig is dat dit artikel het heeft over bedevaarders, begrip dat bij ons weten na de 18de eeuw (pelgrims) niet meer voorkomt in de Hoegaardse palmtraditie (zie ook voetnoot 2).

Om 9 uur begint de plechtige hoogmis met de palmwijdiging. De gebeden en gezangen van vroeger maakten in hun diversiteit datgene uit wat ook in een eucharistieviering plaats heeft. Er wordt lof gezongen en de blijde intrede in Jeruzalem gebracht. Bidden doen wij omdat we God erkennen als Schepper en Heer. Wij danken Hem, al biddend, dat wij Zijn Naam en die van Zijn enige Zoon, Jesus Christus mogen prijzen en loven! En al biddend uiten wij ons geloof.

Daarna volgt de processie als ultieme getuigenis van ons geloof en waardoor wij de palmtakjes niet alleen als een dankbare herinnering, maar ook en vooral als symbool van de grote mysteries van God, zullen bewaren.

Na de processie volgt het passieverhaal, waar de meeste mensen dan al weg zijn en tijdens hetwelk ook de apostelen, beschaamd om hun gedrag tijdens het uur van Christus' lijden, wegvluchten en in de sacristie het einde van het lijdensverhaal gaan afwachten.

Aankomst aan kerk, na de ommegang; het processiekruis vooraan tussen misdienaars; dan de “suisse”, de geestelijkheid en palmezel en apostelen.

Er zal driemaal met het kruis op de gesloten kerkdeur geklopt worden (foto uit de jaren '30)

De apostelen stapten ook elk jaar mee op in de “grote” (Sacramentsprocessie) jaarlijkse processie (met hun kledij en attributen, nu zonder het kunstige “umbraculum” op hun hoofd

- (1) J. Vander Velpen, *Geschiedenis van Hoegaarden*, Leuven, 1959
 Idem, *Geschiedenis van Hoegaarden*, aangevulde heruitgave, 1981
 K. Verhoeven, *De palmprocessie te Hougaarde*, jubileumuitgave, Hoegaarden, 1931
 M. Dodion en H. Van Nerum, *De Hoegaardse palmprocessie*, zeer gedocumenteerde studie in *Alpaïdis*, jaargangen 1975/76
 L. Van Buyten, *350 jaar palmtraditie te Hoegaarden*, diepgravende studie over het apostelgenootschap en tentoonstellingcatalogus, Leuven, 1981

(2) Het relaas van de Palmzondagtraditie te Hoegaarden in het jaar 1899. Wij geven de tekst en laten zoveel mogelijk de typische woorden en zinsconstructies onveranderd. Tussen haakjes enige noodzakelijke verklaringen. Ook in 1899 werden er wijzigingen doorgevoerd, zoals verder te lezen is. We kunnen er ook uit afleiden dat de kinderen de ezel en de apostelen al op voorhand vergezellen van hun lokaal tot in de kerk voor de plechtige en uitgebreide wijding van de palm, maar meegaan met de processie daarna, en/of in de hoogmis blijven na de ommegang, dat blijkt in 1899 niet zomaar uit dit nochtans kleurrijk en omstandig verslag *De feestelijke palmoptochten van de 18de eeuw*, zoals uitvoerig beschreven in vroegere *Alpaïdis* (zie bibliografie), bestonden te Hoegaarden uit een wereldlijk deel en uit een geestelijk deel. Toen bestond het geestelijke deel van de ommegang uit de groep van pelgrims die ter gelegenheid van Palmzondag naar Hoegaarden kwamen, de geestelijkheid, de ezel en het apostelgenootschap en dan de massa kinderen met hun wuivende pallemaaï.

Nu de viering van 1899

De dag voor Palmzondag wordt de Ezel, bereden door een beeld van O.G.Z. (Onze Goddelijke Zaligmaker) in hout gebeiteld, uit zijn bergplaats gehaald en overgedragen in het lokaal van 't Broederschap (Genootschap der Apostelen) bij Eduardus Verbiest, herbergier in de Pastorijstraat. Daar wordt de Ezel bekleed met palmtakken en O.G.Z. krijgt er ene grote in de rechterhand, in afwachting dat ze 's anderendaags, met Palmzondag voor de grote mis door de twaalf apostelen in kostumen van de oude tijd uitgedost en door 4 discipelen naar de kerk zoude gedragen worden. In 1899 zijn de apostelklederen vernieuwd geweest. Zij bestaan nu uit schoon laken van verschillende kleuren, vroeger waren het een soort van zakkengoed of kuiperskatoen, niet bekwaam om onder mensenogen te verschijnen. Deze feestdag mag aanzien worden als de dag der kinderen. Honderde en honderde kinderen, niet alleen van Hougaarde maar ook van de omliggende dorpen, verdringen zich rond de Ezel met palmtakken, op lange stokken gebonden, die zij zegevierend door de lucht zwaaien en zingende, en vergezellen zij de Ezel met de apostelen tot in de kerk waar zij moeilijk de stilzwijgendheid kunnen onderhouden, maar het zijn toch kinderen! Na de palmwijding verlaat iedereen de kerk: de kinderen met gewijde palmtakken. De Ezel, gedragen door 4 discipelen, gevolgd van de twaalf apostelen met hunnen vader, de oudste apostel wordt vader, en van de geestelijken in kerkgewaad.

De stoet doet de kleine processieweg en bij het naderen van de kerk worden de kerkdeuren gesloten en van dan af begint de gewone plechtigheid gelijk in andere kerken.

De ezel wordt op het koor geplaatst, omringd van apostelen en discipelen. Daarna begint de hoogmis. Onder de mis doen de apostelen en discipelen enige omgangen rond het beeld, alsof zij O.G.Z. schenen te bewaken, maar bij het lezen van de passie vluchten zij allen in de kapittelkamer (de plaats in onze kerk rechtover de sacristie) of sacristij, waar zij blijven totdat de passie gelezen is. Dan wonen zij zeer godsvruchtig de mis bij, en na de communie van de priesters, houden zij heel stichtend hun Pasen (gaan zij te communie), ene paaspenning op de communiebank neerleggende. Na de mis begeven zij zich naar hun lokaal,

nemen er het noenmaal, vergasten zich tot loftijd. Dan begeven ze zich gezamenlijk naar de kerk en daarmee is de dag voorbij.

In 1899 woonden de apostelen de mis al niet meer bij op blote voeten (zoals in de statuten stond voorgeschreven). ook de vis bij het “noenmaal” is afgeschafte. Vroeger was Palmzondag een zogenaamde “magere dag” (vleesderven). Het middagmaal op de “verdeling der apostelen”(kerkelijke herdenking van de “scheiding der apostelen”, valt samen met de feestdag van de heilige Henricus op 15 juli en wordt daarom in het apostelgenootschap gewoonlijk vermeld als “met de Henricusviering”) is vervangen door een avondmaal (niet iedereen kon zich in 1899 nog zomaar in de week overdag vrijmaken).

In nieuwigheid vanaf 1899 was de samenkomst van de apostelen elke derde zondag van de maand na het lof om met “elkander beter te verbroederen

Folklore en gebruiken:

Paaseieren en waarom de paaseieren verstopt worden

In het eerste badje van een nieuwgeboren kindje werd een eitje gelegd als heilbrengend middel. Om het kind een mooie stem te bezorgen werd het tandvlees van kleuters met een ei ingewreven.

Tegen koorts, krampen, zweren en hoofdpijn was geen beter remedie dan een ei en dat gold ook voor zieke dieren. Men kon dan een ei in hun voeder mengen of een ei in hun nabijheid leggen. Men begroef eieren aan de voet van fruitbomen die te weinig vruchten opleverden, en men deed hetzelfde in akkers om een overvloedige oogst te verkrijgen. Een ei op het vensterblad gelegd, en ook het huis was beschermd tegen bliksem.

Het was genoeg dat die eieren daar een tijdje lagen om hun vruchtbaar makende kracht of hun onheilwerende capaciteit te tonen. Hier ligt de diepere reden waarom paaseieren nu nog verstopt worden in wei en tuin, vroeger zelfs ingegraven

Een struisvogelei hing al zeer vroeg in de moskeeën als symbool van het oog van God, als teken van zijn alomtegenwoordigheid

Als men het ei goed bekijkt en overweegt dat het thuishoort in het voorjaarsfeest, dan komt de relatie met het paasfeest, de Verrijzenis, zo te voorschijn. Een ei, zoals het daar in het nest ligt, lijkt op een verzegeld graf. Wat er in is schijnt dood, maar er kan leven uitbreken! Het goddelijk leven brak het graf open. Zoals de vogel uit het ei is gekropen, zo maakte Jezus het graf open.

In de middeleeuwen en de nieuwe tijd werden na de plechtige mis grote korven met vergulde en versierde eieren naar de koning en landheer gebracht, die ze liet uitdelen aan de behoeftigen. Naderhand werden die eieren kunstig versierd (18de eeuw). Pasen is de belangrijkste hoogdag van de Russisch-orthodoxe kerk. Het uitwisselen van gewijde en beschilderde paaseieren hoort er bij de traditionele gebruiken. Mettertijd werden eieren gemaakt in hout, brons, glas en porselein een kunsttak op zich. De Russische tsaren (19de en 20ste eeuw) lieten juweliers als de Fabergés hun edelsmeedkunst manifesteren op zeer kostelijke kleinoden in de vorm van een ei om als geschenk te dienen voor hun dierbaren met Pasen.

Eertijds gingen kinderen met Pasen eieren inzamelen op de hoeven en bij de welstellenden van het dorp. Ze kregen dan meestal een koppel eieren of soms een paar centen.

Pastoor J. Vander Velpen (Hoegaarden 1905-Diest 1988) en de doorbraak van de Hoegaardse geschiedschrijving

(Maurice Dodion)

De eerste die een weldoordacht-overzichtelijke geschiedenis van Hoegaarden heeft geschreven en in eigen beheer heeft uitgegeven is de Hoegaardse geestelijke Jozef (Jef) Vander Velpen.

Wat hadden we daarvoor?

Een beknopte monografie werd op aansporing van het aartsbisdom geschreven rond het jaar 1900 (de meest recente gegevens erin opgenomen zijn van 1899). Het hoofdstuk Hoegaarden in de franstalige reeks “Histoire et géographie des communes belges” van Alphonse Wauters verscheen bijna een kwart eeuw vroeger nog (1).

De monografie refereert trouwens overvloedig naar Wauters. De toenmalige pastoor E. Van Gucht (1897-1922) heeft heel waarschijnlijk het werkje over de parochiegeschiedenis Hoegaarden laten uitvoeren door de Hoegaardier Debroeck.

Een andere geestelijke die door de historische microob was gebeten was F. De Ridder, onderpastoor te Tienen van 1895 tot 1915. Hij was een onvermoeibaar onderzoeker die schreef over de geschiedenis van de Sint-Germanuskerk, de straten van Tienen en het begijnhof. Maar ook schreef hij een geschiedenis van het Bogaardenklooster te Hoegaarden en een zeer goed artikel over de wijnbouw in ons dorp (2). Naderhand werd hij pastoor benoemd te Hombeek, waar hij ook van die parochie een breedvoerige geschiedenis schreef

Karel Verhoeven die van 1922 tot 1935 pastoor is van de parochie Hoegaarden betoont ook nogal wat interesse voor het verleden van Hoegaarden en gaat zelfs in Luik op zoek naar archief en aarzelt niet om bekende vorsers in te schakelen. Een aantal losse nota's en een parochiedagboek blijven ervan over. En voor het jaar 1931 stelde hij de mooie brochure samen om 300 jaar palmtraditie in de verf te zetten. Zijn opvolger is de Tienenaar Alfred Heuysdens, die van januari 1935 tot aan zijn op rust stelling in november 1953, pastoor is en veel bijdragen over de geschiedenis van de parochie laat verschijnen in het toenmalige Sint-Gorgoniusklokje (parochieblad).

Ook de volgende pastoors-deken P.Vanderhasselt (1953-75) en J. Vandervelpen (vanaf 1975) zullen vooral pastoor Jef Vander Velpen blijven aanmoedigen en steunen in zijn speurtocht door Hoegaardens verleden.

J. Vander Velpen (voor familieverbanden, zie Familieschoon, 1ste nummer 2006)

Ondertussen was Jozef Vander Velpen, aangespoord door pastoor Verhoeven, in het Rijksarchief te Brussel, het bisschoppelijk- en rijksarchief te Luik, en in de archieven van de stad Keulen (voor het kapittel) druk opzoekingen aan het doen over Hoegaardens verleden. De neerslag daarvan werd in het tijdschrift Eigen Schoon en de Brabander gepubliceerd, na een paar decennia opzoekingswerk, vanaf 1953 (3).

Het kapittel, ook dat van Hoksem, de middeleeuwse kerk, Alpaïdis, de palmprocessie, de dorpstwist van 1759, het klooster op de Blotenberg, de cijnsgronden van 1582,...heel de geschiedenis draagt zijn interesse weg, om uit te monden in zijn monografie van 1959. De herdruk ervan in 1981 door de gemeente, met aanvullingen door pastoor Vander Velpen was een goede keuze, die wij verduidelijken aan het einde van dit artikel(4).

Op zaterdag 14 april 1973 werd aan pastoor Vander Velpen het ereburgerschap toegekend van de gemeente Hoegaarden. Het gemeentebestuur kende toen voor het eerst in haar geschiedenis deze onderscheiding toe. Zij volgde daarmee ook een trend, ereburgerschappen toekennen was een hype geworden, zoals toen ook weldra de millenniumvieringen voor vele gemeenten

een must werden. Merkwaardig hier was, en dat verwijst ook naar de titel van ons hoofdartikel, dat de toekenning gebeurde in het kader van de “*aloude Palmzondagfeesten*”. Palmzondagviering, palmzondagtraditie, waren ingeburgerde benamingen, er feesten van maken die teruggingen tot in duistere tijden, was een nieuwigheid op dat moment, maar paste zoals voorgaande in het opbouwen van een feestcultuur, samengaan met de steeds grotere welvaart, mobiliteit en vrije tijd. De nieuwe profileringsdrang van onze steden en gemeenten werd gestoeld op een typisch uithangbord!

Neemt niet weg dat terecht de “Geschiedenis van Hoegaarden” het juiste argument was voor de toekennig. Terloops weten alle betrokkenen nog zeer goed dat het boek, in 1959 verschenen (en niet in 1972 of 73), maar een zeer matig succes kende bij de Hoegaardiërs en het museum en zijn heemkundige kring in 't Nieuwhuys, meer dan 250 exemplaren hebben kunnen verkopen tussen 1965 en 1970.

Ondertussen was pastoor Vander Velpen ook mombaarvader geworden van de Confrerie van de V Geslachten en kon de familievereniging rekenen op zijn steun, denken wij maar aan zijn ontleding van de brouwregisters uit de 18de eeuw (5).

De millenniumviering van 1981, besloten nadat Alpaïdis en 't Nieuwhuys in 1977 het jaar 1980 hadden vooropgesteld (op basis van bepaalde bronnen uit haar eigen archief in eerste instantie), was naast de herdruk van de geschiedenis van Vander Velpen een nieuw schot in de roos voor onze plaatselijke geschiedenis. Het witboek van 't Nieuwhuys en de repliek van Vander Velpen leidden tot ongekennde inzichten in onze vroeg-middeleeuwse geschiedenis (6).

Burgemeester Kerrijn schenkt aan E.H. J. Vander Velpen de nieuwe uitgave van «Geschiedenis van Hoegaarden».

60 JAAR PRIESTER TE KESSEL-LO — Pastoor Jozef Vandervelpen vierde in de paróchie Boven-Lo te Kessel-Lo zijn gouden priesterjubileum. Hij was tevens dertig jaar in de paróchie. Voor de viering met mis en receptie was een grote massa opgekomen, ook uit de vroegere parochie van Vandervelpen, Hoegaarden. De gevierde priester verscheen met de hem vertrouwde muts. Kinderen voerden enkele nummertjes op. (foto's jdl)

Als dorpsgenoot, bekwaam geschiedschrijver en bescheiden man heeft J. Vander Velpen mogen blijven rekenen op de sympathie van Hoegaarden, getuige zijn gouden priesterjubileum dat in 1980 met luister werd gevierd door zijn parochianen van en te Boven-Lo en waarop ook Hoegaardiers niet ontbraken.

Dankbaar aandenken aan

EERWAARDE HEER

Joseph, Emile, Marie

VANDER VELPEN

Ere-pastoor van Boven-Lo - Kessel-Lo

geboren te Hoegaarden op 24 juli 1905 en overleden te Diest op 5 januari 1988, gesterkt door de H. Sakramenten der zieken.

Niemand had enkele weken geleden vermoed dat zijn afscheid van de parochianen van Bovenlo zo vlug zou gevolgd worden door het grote afscheid uit het leven. En nu dit toch is gebeurd, valt het op dat zijn heengaan zoals zijn leven aldus kan samengevat worden: De eenvoudige dingen deed hij op buitengewone wijze en buitengewone dingen deed hij op eenvoudige wijze.

Uit een aanzienlijk, vroom en talrijk Hoegaards gezin voortgekomen werd Jozef Vander Velpen, na zijn middelbare studies en seminarietijd priester gewijd te Mechelen in 1930.

Als onderpastoor te Blauwput was hij in die jaren de bezieler van de jeugd, waartussen hijzelf jong en krachtig was. De turnkring van die periode telt hem onder haar oud-leden. Toen hij later pastoor werd te Dormaal en tenslotte op Bovenlo was zijn grote bekommernis de dienst van de Heer en het geestelijk welzijn van zijn parochianen. Zonder succes te zoeken - maar met overtuiging en trouw - heeft hij zijn priestertaak vervuld. Zijn goedheid voor de mensen vond weerklank in de genegenheid van zovelen die om hem bekommerd waren tijdens zijn laatste levensjaren. Hij was er dankbaar voor, want hij wist dat het met een oprecht hart gedaan was.

Pastoor Vander Velpen wilde vóór alles een goed en eenvoudig priester zijn. Iemand die hem niet kende, kon er verwonderd over zijn dat hij - in de tijd na het concilie - een opgemerkt boek over Lourdes schreef, met internationale erkenning.

Zijn toneelstuk « De Kerkbouwers van de Lo », is veel meer gekend bij de parochianen. Zowel spelers als toeschouwers hebben er met een lach en een traan diepmenselijke gevoelens in herkend.

Bij O.-L.-Vrouw van Lourdes was hij een trouwe pelgrim. Talrijk zijn de parochianen, die hij de weg naar haar bedevaartsoord heeft leren kennen; die hij Maria heeft leren bewonderen en tot haar bidden in goede en in kwade dagen.

God,

wij danken U voor priester Jozef Vander Velpen
wij danken U voor zijn leven onder ons.

Wees Gij nu zijn beloning in het licht en de vrede waartoe Gij elke mens roept.

Zijn doodsprentje maakt geen gewag van zijn historisch werk, maar wel van zijn boek over Lourdes. « Ken je Lourdes ? » van J. Vander Velpen werd door de auteur zelf uitgegeven en door Lannoo gedrukt in het jaar 1970. Het werkje van 156 pagina's is ingedeeld in 2 grote delen: de feiten en de boodschap. Elk deel heeft een inleiding, waarin de auteur klaar en zeer duidelijk Lourdes 1858 in het tijdssegment van toen plaatst en Lourdes 1970 in de actuele tijdsgeest. Het is een must voor de zoekende mens. In het tweede deel stelt hij de vraag naar de betekenis van de boodschap die te Lourdes meegegeven werd aan Bernadette en daarvoor *“moeten wij terugblikken op haar persoon en haar leven en nagaan wat de boodschap voor haar heeft betekend”*.

J. Vander Velpen heeft zeer leesbaar en met grote eerbied voor de bronnen een mooie tekst afgeleverd, zowel dienstig voor de gelovige bedevaarder naar Lourdes, als voor de zoekende en twijfelende mens. In feite is hij niet anders tewerk gegaan dan in zijn Hoegaardse geschiedenis, waarmee we de herdenking aan zijn persoon en werk afsluiten.

Pastoor Vander Velpen heeft in zijn geschriften een grondeloze eerbied voor de feiten aan de dag gelegd. Zonder van ophouden te weten heeft hij een groot aantal archieffonds opgespoord, gelezen en afgeschreven. De pennenvruchten waren in de eerste plaats bedoeld voor zijn Hoegaardse dorpsgenoten en zijn artikels en boek over Hoegaarden waren een zeer doordachte aaneenschakeling van feiten. Feiten die nauwgezet uit de archieven waren gelicht en maar voor zichzelf moesten spreken. Zelf voegde hij er graag aan toe dat over interpretaties eindeloos kan gediscussieerd worden, maar dat feiten niet kunnen weggepraat worden. Zakelijke informatie van een feit, een gebeuren, een werkelijkheid en het hardnekkig vasthouden hieraan maakt dat zijn historisch werk een aanwinst is voor deze en al de komende generaties die zich voor de plaatselijke geschiedenis inzetten (7).

Noten

- (1) Monografie parochie Hoegaarden, s.d., in AAM, monografieën
A. Wauters, Géographie et histoire des communes belges, Canton de Tirlemont, Hougaerde, Brussel, 1876
Heruitgave voor de gemeenten Hoegaarden, l'Ecluse, Meldert en Zétrud, door uitgeverij Ripova, Tienen, s.d.
- (2) F. De Ridder, Iets over de wijngaarden in het Hoegaardsche gebergte in XV en XVIde eeuw, in Hagelandsche Gedenkschriften, III (1909, p. 127-34
- (3) Artikels van J. Vander Velpen verschenen in Eigen Schoon en de Brabander vanaf 1953:
De collegiale kerk van Hoegaarden: reglement van 1242, XXXVI (1953)
De collegiale kerk van Hoegaarden onder voogdij van het Domkapittel van Keulen, XXXVI (1953)
Rondom de stichting van de collegiale kerk van Hoksem, XXXVI (1953)
Alpeide stichteres van de collegiale kerk van Hoegaarden, XXXVI (1953)
De voormalige kerk van Hoegaarden, XXXVII (1954)
De advocatia van de kerk van Hoegaarden, XXXVIII (1955)
Een middeleeuws klooster op de Blotenberg bij Meldert, XXXXI (1958)
De cijnsgronden van de prinsbisschop van Luik te Hoegaarden en de toenmalige druiventeelt, XXXXI (1958)
Was Alpeide van Hoegaarden de dochter van Erleboud en de kleindochter van Karel de Eenvoudige, XXXXIV (1961)
Stamboom der familie Van Hagendoren, XXXIV (1961) en XXXXV (1962)
- (4) De opdracht in de eerste uitgave van de Geschiedenis van Hoegaarden luidt als volgt: "Ter nagedachtenis van wijlen Z.E.H. Verhoeven, pastoor van Hoegaarden (1922-35) die onze eerste liefde opwekte en gaande hield voor het opsporen van Hoegaardens' geschiedenis."
- (5) De opzoekingen van Vander Velpen vormen de kern van de reeks artikels die in Familieschoon verschenen over de 18de eeuwse brouwers van Hoegaarden
- (6) Witboek over Hoegaarden 1000, verschenen in Alpaïdis (1980) en ook als losse publicatie; voor de opmerkingen van pastoor Vander Velpen, zie het Archief der V Geslachten
- (7) Voor de Hoegaardse afstamming van J. Vander Velpen verwijzen wij naar Familieschoon, eerste nummer van 2006.; Het is niet mogelijk, gezien de beperking van het aantal bladzijden waaraan we ons moeten houden, om echt stambomen en familiegeschiedenis te publiceren in Alpaïdis

Hoegaarden in de actualiteit in de 16de eeuw: Keizer Karel of Goropius Becanus? De wijn of het bier?

(Maurice Dodion)

Johannes Goropius Becanus (1519-1572): het bier

De humanisten waren de wetenschappers van de renaissance, de cultuurstroming die zich vooral in de 16de eeuw manifesteerde tot een hoogtepunt in de Nederlanden. Namen als Erasmus (1469-1536) en Mercator (1512-1594) liegen er niet om. Humanisten knoopten aan met de kennis en de hele cultuur van de oude Grieken (ook indertijd door Rome overgenomen). Mercator als kaartenmaker en instrumentenbouwer en Vesalius (1515-1564) als anatoom van het menselijk lichaam waren in hun tijd wereldberoemd. Anderen hielden zich vooral bezig met taalstudie, het begin trouwens van het humanisme. Ze kwamen zo, door het lezen van de oude Griekse teksten, automatisch in contact met heel de erfenis van de klassieke oudheid.

Onze Jan Gerartsen uit Gorp (nu een landgoed onder de gemeente Hilvarenbeek-Nederland), vandaar zijn gelatiniseerde naam (een hebbelijkheid van humanisten), was ook zo een geleerde. Wijsbegeerte en geneeskunde had hij aan de Leuvense universiteit gestudeerd en hij beheerste vlot een aantal talen. Hij was daarna een tijdje verbonden aan het hof van Keizer Karel te Brussel als geneesheer van Karels zusters Eleonora (1498-1558) en Maria (1505-1558). Vanaf 1554 woonde hij te Antwerpen en was er stadsgeneesheer en lijfarts van Filips II, zoon en opvolger van Keizer Karel.

Filips II (1555-1598) ging vanaf 1559 in Spanje resideren en Becanus kreeg wat later genoeg van de artsenpraktijk en ging zich toeleggen op de taal- en letterkunde (zie ook het artikel: *Moeder waar komen de woorden vandaan*, -Knack, XXXVI (2006), 6 (8 tot 14 februari), p.54/6)

Het is dan dat Goropius een *Origines Antverpianae* schrijft en in deze ontstaansgeschiedenis van de stad Antwerpen beweert dat Adam en Eva Antwerps spraken. Tot deze en andere conclusies komt hij door aan taalkunde te doen, meer bepaald door de oorspronkelijke betekenis van de woorden te verklaren. Maar de etymologie (de woordafleidkunde) was nog niet wetenschappelijk onderbouwd (dat gebeurde pas in de 19de eeuw), zodat de uitleg van Goropius behoort tot het genre dat wij nu volksetymologie noemen. Zijn geleerde tijdgenoten konden hem trouwens op dit vlak ook niet smaken. Op zijn best werd hij beschouwd als een geniale gek. Maar omdat hij talen onderling vergeleek (hij was een taalgenie) om te komen tot een gemeenschappelijke bron, was hij wel een vernieuwer. Alleen had hij teveel fantasie.

Maar voor ons Hoegaardiërs is Goropius Becanus vooral bekend om de lofzang die hij afsteekt op het Hoegaardse bier in 1559

“Niets is meer geschikt dan dit heerlijke bier om de sombere nevels uit het hoofd te drijven, om op te wekken tot vrolijkheid, om dichtelijkheid en liefde in te blazen en om wijn te vervangen”.

Daarmee was hij het Antwerps kroegenboek van ca 1580 ver vooruit dat ook in die zin de loftrumpet steekt over het bier dat uit Hoegaarden komt. Nochtans heft de stad Antwerpen dan een zeer hoge taks op de Hoegaard, maar de kwaliteit is veel beter dan de plaatselijke en andere bieren. Alleen de Duitse en Engelse importbieren zijn van nog betere kwaliteit in de 16de eeuw.

Trouwens al in de *Beschrijvinghe van alle Neder-Landen* heeft de Italiaans L. Guicciardini het in 1507 over *“het schoon dorp van Hoegarden daer seer goet bier ghebrouwen wordt grootelijck vermaert ende al dese landen door verbreydt ende gedroncken als eenen uytnemenden goeden dranck.”*

Keizer Karel (1500-1558): de wijn

Rond 1550 zal vanuit de kanselarij van Keizer Karel een mandement uitgaan waarbij de Hoegaardse trafiek van wijn voortaan heel wat vlotjes en met veel minder taksen en tollën zal verlopen. Aanleiding was het aanslagen van belangrijke hoeveelheden Hoegaardse wijnen door al te ijverige Brabantse tolambtenaren. Hoegaarden was immers een enclave van Luik, maar was soldatendienst verschuldigd aan Brabant! Door tussenkomst van de keizer wordt het transport niet alleen vrijgegeven en, maar worden de Hoegaardiërs ook vrijgesteld van tollën en taksen, op een kleine uitzondering na. Heel de verdere geschiedenis door zullen die van Hoegaarden blijven profiteren van deze keizerlijke gunstige tussenkomst van 1550. En de Hoegaardse uitvoer van wijn en naderhand van bier was voor de horden van de tijd zeer groot.

Tot het midden van de 16de eeuw varen boten met wijn van Hoegaarden vanuit Leuven en Mechelen de rivieren af naar Antwerpen en Bergen-op-Zoom. Tussen 1509 en 1571 wordt te Leuven van 0.1 tot 2.9 liter Hoegaardse wijn gedronken per hoofd van de bevolking op een totaal verbruik aan landwijnen variërend tussen 6.8 en 11.55 liter. In 1575/76 zou de inwoner van Diest zelfs 6.5 liter Hoegaardse landwijn drinken op een totaal verbruik van , jawel 6.5 liter! Ook al kost de Hoegaardse wijn 20 florijnen per aam in het begin van de 17de eeuw, de productie is sinds het laatste kwart van de 16de eeuw fel verminderd. In 1582 wordt melding gemaakt van 52 percelen lant voertijts wijngaert. Deze 6 bunden en 3 dagmalen vertegenwoordigen meer dan de helft van de toen nog bestaande wijngaarden.

De vina Hugardica, de hiugaerder, zoals hij in de documenten afwisselend wordt genoemd was van betere kwaliteit dan de courante zerpe, rinse landwijn, dankzij rijping op zonnige zuidelijke hellingen en het geschikte micro-klimaat. Het was een van de beste witte landwijnen. De abdij van Averbode betrok haar wijn uit Testelt en Hoegaarden naast Franse wijn en een voorraad uit het Rijnland. Zelfs rode Hoegaardse wijn wordt in 1507 te Leuven geschonken.

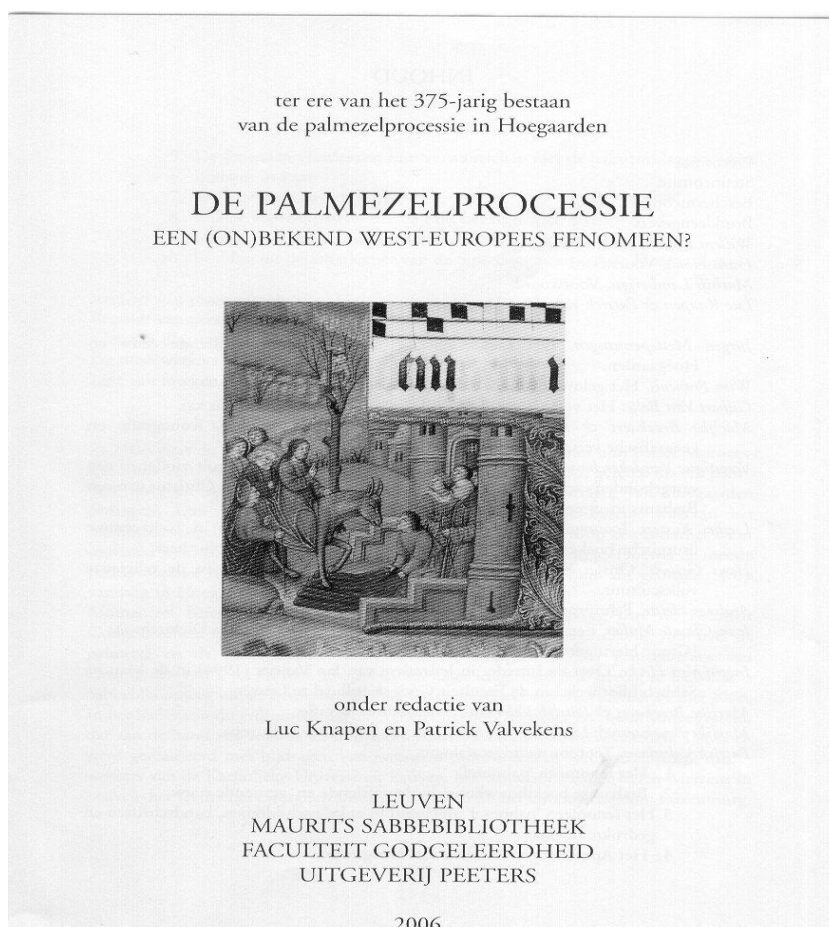
Een lijst van de belangrijkste wijnbouwers uit de 16de eeuw geeft ons de namen van families die tegelijk en/of naderhand terug te vinden zullen zijn tussen de brouwers (voor de lijst verwijzen wij naar Familieschoon 2006/1).

De Hoegaardse brouwers plantten zelf hun hop sinds de 15de eeuw. In de 16de hadden alle regelmatige en sporadische brouwers hun hoptuin.

Meer en meer uitvoer maakte dat in de 16de eeuw de bieren genoemd werden naar hun plaats van herkomst. Leuvens, Diesters en Hoegaards waren de meest courante bieren van de eeuw. Het is ook in deze 16de eeuw dat de brouwersgilde is ontstaan. Rond 1560 verenigden de Hoegaardse brouwers en wijnboeren zich om samen op te treden tegen de volgens hen zware tolrechten die moesten betaald worden op de doorvoer van de Hoegaardse dranktransporten. Prinsbisschop Gerard van Groesbeek geeft hen plechtig statuten in 1571. De gilde verwerft hiermee een aantal privileges waaronder het recht om een aantal openbare ambten in het bestuur van de Vrijheid Hoegaarden te bezetten.. In 1615 zullen de statuten aangevuld worden. Als vergaderlokaal van de brouwersgilde doet in 1582 't cabaret over den Cruysblock (nu 't Nieuwhuys, omdat de zaak kort erna afbrandde en in 1620 heropgebouwd werd).

En wat deden de Hoegaardiërs zelf in die eeuw? Ze schakelden over van de wijn naar het bier, de wijnproducenten werden bierbrouwers!

Het boek van 2006: De Palmezelprocessie, een (on)bekend West-Europees fenomeen?

Het boek kost 22 euro en ligt bij de dienst cultuur van de gemeente Hoegaarden vanaf 1 april

De inhoud van de publicatie:

Erecomité Steuncomité Beschermmcomité Bruikleengevers <i>Willem Loosen</i>, Verantwoording <i>Frans Huon</i>, Voorwoord <i>Mathijs Lambergts</i>, Voorwoord <i>Luc Knapen & Patrick Valvekens</i>, Dankwoord <i>Jürgen Mettepenningen</i>, Een Luikse enclave in Brabant. De zestiende eeuw en Hoegaarden. <i>Wim François</i>, Het gelovige volk in de zestiende eeuw. <i>Gilbert Van Belle</i>, Het verhaal van de Intocht in Jeruzalem in Mattheus xxi. <i>Marijke Broekaert & Patrick Valvekens</i>, De palmezel: oorsprong, iconografie en geografische verspreiding. <i>Veronique Vandekerchove & Katharina Smeyers</i>, 'en het eerste dat gij zult vinden is een vastgebonden ezelin met een veulen' Tafereelen uit de Passie van Christus van een Brabants meester (1470-1490). <i>Liesbet Kusters</i>, Iconografische traditie van de Intrede in Jeruzalem in 16de-eeuwse liturgische boeken. Een selectie bijbels uit de Maurits Sabbebibliotheek. <i>Hans Geybels</i>, Onsen Heer opten ezelen zittende. De palmprocessie in de religieuze volkscultuur. <i>Andreas Heinz</i>, Palmprocessie en palmezel in Trier. <i>Jean-Claude Muller</i>, Een palmezel als aanzet voor het volksblazen van Dikkirch (Groot-Hertogdom Luxemburg): Di Dikkircher Ieselen. <i>Ingrid Van Hecke</i>, Over de Intrede in Jeruzalem van Jan Vanriet (1994) in de Maurits Sabbebibliotheek van de Faculteit Godgeleerdheid te Leuven. <i>Marijke Broekaert & Patrick Valvekens</i>, Palmezelbibliografie. <i>Marijke Broekaert & Luc Knapen</i>, Inventaris van palmezels in Europa. <i>Patrick Valvekens</i>, Tentoonstellingscatalogus. 1. Het fenomeen 'palmezel' 2. Brabantse beeldhouwkunst in de vijftiende en zestiende eeuw 3. Het fenomeen 'palmezel' afgebeeld in enkele schilderijen, handschriften en gedrukte boeken 4. Het Apostelengenootschap van Hoegaarden	5. De Jeruzalemvaarders en hun verwantschap met de palmzondagprocessies 6. Brabant in kaart 7. Willem van Croy en Karel V 8. Enkele voorwerpen en beelden uit het dagelijkse leven 9. Geloof, volksdevotie en censuur 10. Beelden uit de schatkamer van de Sint-Gorgoniuskerk te Hoegaarden Register van plaatsnamen Register van persoonsnamen Lijst van illustraties De medewerkers Lijst van intekenaars In 2006 viert de gemeente Hoegaarden het 375-jarig bestaan van hun palmezelprocessie. Sinds 1631 wordt op de zondag voor Pasen het Christusbeeld, gezeten op een palmezel, door de leden van het Apostelengenootschap door de straten van Hoegaarden gedragen. Dan herdenkt men de intocht van Jezus in Jeruzalem, waarvan het Mattheüsevangelie verhaalt dat Hij de stad binnenreed, gezeten op een muilier en er onthaald werd door een met palmen wuivende en zingende menigte. Hoewel de meeste palmprocessies in ons land verdwenen tijdens de 18de eeuw blijft dit gebruik tot op vandaag in Hoegaarden bestaan. Momenteel bereidt de gemeente Hoegaarden, in samenwerking met de Faculteit Godgeleerdheid van de Katholieke Universiteit Leuven, een tentoonstelling voor over de palmezel en de palmprocessie. Deze zal eerst doorgaan in het gemeentehuis van Hoegaarden van 1 tot en met 30 april 2006. Later krijgt deze een vervolg in de Maurits Sabbebibliotheek van de Leuvense Faculteit Godgeleerdheid van 8 tot en met 19 mei 2006. In het kader van dit cultuurhistorisch evenement werd eveneens een boek samengesteld, dat aan de hand van teksten en illustraties achtergrondinformatie wil bieden. Dit boek werd gerealiseerd met bijdragen van meerdere professoren en wetenschappelijk medewerkers van de Katholieke Universiteit Leuven, het Museum Vander Kelen-Mertens in Leuven, het Deutsches Liturgisch Institut in Trier en uit het Groothertogdom Luxemburg.
--	---

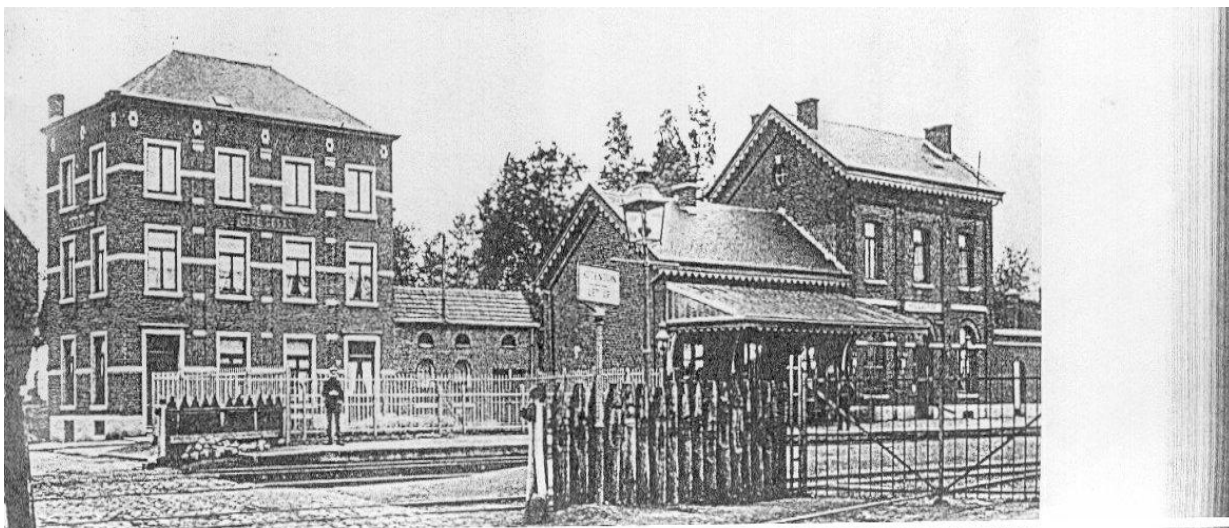
Treinlijnen “142 en 147” of “Het kruis van Haspengouw”

(Maurice Dodion)

Of kent de hedendaagse Hoegaardier alleen de “**Ravel 2**”? Ravel 2, afkorting van rail-vélo, is een deel van een wegennet bestemd voor trage of niet-gemotoriseerde weggebruikers: voetgangers, fietsers, personen met beperkte mobiliteit, schaatser, en soms ook ruiters (hangt van de breedte van de baan af). Ravel 2 Mariembourg-Hoegaarden (116.4 km) doorkruist Wallonië van het zuiden naar het noorden en loopt van Namen tot Hoegaarden over de oude spoorwegbedding van de treinlijn 142 van weleer, die liep van Tienen-Namen.

De treinlijnen 142 en 147, vanaf 1867 in exploitatie is uitvoerig beschreven door Alain Bauwin en Didier Funken in *La Croix de Hesbaye (Histoire des lignes de chemin de fer 142 & 147: Tirlemont-Ramillies-Namur & Gembloux-Ramillies-Landen)*, uitgegeven in 2002.

In onze volgende Alpaïdis zullen we deze lijnen beschrijven en ook een uitvoerig overzicht geven over de mogelijkheden van Ravel 2 en de andere Ravels.

Zicht op het Hoegaardse station met de overweg. De twee uitwijksporen zijn goed te zien. Op de voorgrond ziet men ook het spoor dat het station verbondt met de suikerfabriek. De ijzeren "gril"(helemaal rechts vooraan) is dicht; wanneer bietenwagons moesten passeren werd de traliepoort opengezet.

							62 Etat									
							kil.		mat.	mat.	mat.	mat.	soir.	soir.	soir.	soir.
11.06	8.41	4.04	12.34	12.00	9.18	7.17	a. Tiriement	. . 0 d.	4.21	—	8.33	9.32	12.43	3.07	—	7.10
10.56	6.28	3.54	12.24	11.40	9.08	7.06	" Hougaards.	. . 6 "	4.31	—	8.43	9.42	12.53	3.24	—	7.22
10.51	6.15	3.49	12.18	11.28	9.03	7.00	" Lumay	. . . 8 "	"	—	8.48	9.47	12.58	3.30	—	7.34
10.44	6.03	3.42	12.12	11.11	8.56	6.51	" Jodoigne	. . . 13 "	4.41	—	8.55	9.54	1.05	3.50	—	7.41
10.38	5.48	3.38	12.06	10.52	8.50	6.43	" Huppays	. . . 16 "	4.47	—	9.01	10.00	1.11	4.05	—	7.47
10.30	5.35	3.28	11.58	10.30	8.42	6.32	d.) Ramillies (a)	21 a.	4.55	—	9.00	10.08	1.10	4.15	—	7.55
10.28	5.15	3.25	11.57	—	8.41	6.30	a.)	d.	4.57	7.00	—	10.00	1.20	—	7.50	7.59
10.20	5.07	3.17	11.49	—	8.34	6.22	" Noville-Taviere(b)	26 "	5.05	7.08	—	10.17	1.28	—	7.06	8.00
10.15	5.02	3.12	11.44	—	8.29	6.17	" Eghzee.	. . . 28 "	5.10	7.13	—	10.22	1.33	—	7.18	8.11
10.08	4.55	3.05	11.37	—	8.22	6.10	" Louze-Longch.	. . 32 "	5.17	7.20	—	10.29	1.40	—	7.20	8.18
10.01	4.48	2.58	11.30	—	8.15	6.03	" Cognelée	. . . 36 "	5.24	7.27	—	10.36	1.47	—	7.27	8.25
9.55	4.42	2.52	11.24	—	8.09	5.57	" Vedrin	. . . 38 "	5.30	7.33	—	10.42	1.53	—	7.33	8.31
9.43	4.30	2.40	11.12	—	7.58	5.45	d. Namur	. . . 44 "	5.39	7.45	—	10.54	2.05	—	7.45	8.42
soir.	soir.	soir.	mat.	mat.	mat.	mat.										

(a) Pour la ligne de Taminé à Ramillies et Landen, v. n° 6. (b) Pour la ligne de Taviere à Embresin, v. n° 40.

Het uurrooster van de lijn 142 in het jaar 1880. Er is weinig commentaar bij nodig. In de 20ste eeuw, na de eerste wereldoorlog vooral werden de uren van de treinen aangepast aan de noden van de tussenoorlogse periode; na de tweede wereldbrand gebeurde hetzelfde, maar tegen 1960 was het liedje uit en moesten we het stellen zonder de rookpluim in ons landschap. In elk geval waren we met de trein ook op één uur en een twintigtal minuten tijd van Hoegaarden te Namen en op 10 minuten stonden we te Tienen, niet op de markt, maar aan het station.

Genealogie Van Nerum

De eertse twee delen van de genealogie Van Nerum zijn verschenen.

In het eerste deel worden naam, plaats en heraldiek beschreven, naast de geschiedenis van de eerste vijf generaties Van Nerum te Hoegaarden sinds het begin van de 18de eeuw (het gaat hier om een terugkeer naar Hoegaarden). Er is ook een overzicht van de andere Van Nerumtakken en een poging tot aanschakeling rond Tienen verwerkt. Dat eerste deel bevat ook de statuten van de *Gulden Lelie*, de familiegilde uit de 18de eeuw, heropgericht in 1961. Dit eerste deel werd gedeeltelijk herwerkt en zoals het tweede deel nu digitaal afgedrukt, wat de kwaliteit aanzienlijk ten goede komt.

Het tweede deel behandelt de zesde generatie Van Nerum met een blik op de ouders van de huidige generatie. Overvloedig en onuitgegeven illustratiemateriaal en geschiedkundige gegevens maken van deze twee delen een werk waar alle Hoegaardiërs veel deugd kunnen aan hebben.

Een derde deel is in voorbereiding.

Elk deel kost 15 euro (verzending inbegrepen) en wordt bezorgd na overschrijving op rekening 330-0102965-05 van Dodion Maurice, met vermelding van aantal en gewenste delen.

Een repertorium van de eerste veertig jaargangen van ons tijdschrift *Alpaïdis* zal verschijnen in de loop van de maand april 2006 en kan vanaf nu besteld worden mits overschrijving van 15 euro (verzending inbegrepen) op rekening 330-0102965-05 van Dodion Maurice.

Het is een handige gids en werkinstrument die een overzicht geeft over wat er gepubliceerd is, met een waardering en een korte beschrijving van elk artikel.

Een **algemene bibliografie over Hoegaarden** is bijgevoegd, waardoor deze publicatie een volwaardig werkinstrument kan zijn voor de studie van de geschiedenis van Hoegaarden

Heemkundige Kring 't Nieuwhuys VZW, Ernest Ourystraat 2-4, 3320 Hoegaarden

Statuten verschenen in het Belgisch Staatsblad 19.01.1967

Correspondentieadres: E. Grooten, Residentie Beatrijs 169, 3300 Tienen (016/81072035)

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door "De Vrienden van 't Nieuwhuys" – Hoegaarden
Gedeponeerd bij de Koninklijke Bibliotheek van België onder nummer BD 23.350

Vergeet je lidgeld voor 2006 niet te betalen

Een jaarabonnement kost 12,5 euro, te storten op rekening 310-0370021-52

Een gecombineerd abonnement met 'Familiëschon' kost maar 16 euro

Een abonnement *Alpaïdis* + *Familiëschon* + 't Moutstockje kost 26 euro

Alle artikels mogen vrij overgenomen worden mits bronvermelding

Bestuursleden Heemkundige Kring: Sweerts Georges (voorzitter), Grooten Etienne (secretaris), Kleynen Yvette, De Dobbeleer Elise, Nitelet Diane, Branckaert M., Cipers Rik, Bouthé Irène, Saelmaekers Erik, Degeest Jan, Van Nerum Arthur, Dodion Maurice.
